

A Dobozi ártéri ligeterdők florisztikai vizsgálata

KERTÉSZ ÉVA

Az erdő rövid története

A Körös menti erdők jelentős része Doboz község határában terül el. A Pósteleki-erdőtől a Gyulavári-erdőig terjedő, majdnem összefüggő erdőfoltok a megye legnagyobb erdősegeit alkotják.

A táj kialakításában döntő szerepe volt a Fekete- és Fehér-Körösnek. A szabályozás előtt mindkét folyó sok elágazással és kanyarulattal folyt, a viszonylag kis esés miatt pedig nagy területeket öntött el.

A térképek és feljegyzések alapján a honfoglalás magyarsága erdő és mocsár borította tájra telepedhetett. Doboz község azon ritka települések közé tartozik, amely az Árpád-kortól folyamatosan lakott. A falut körülvevő, nagy kiterjedésű erdőségek tették lehetővé, hogy a király kondáit itt makkoltassák, és az erdők, mocsarak, hogy az itt élők a történelem nehéz időszakait túléljék.

Az Árpád-kori Szanna falu vagy település maradványait a Fekete- és a Fehér-Körös mai összefolyásától nem messze találták meg. Az akkori erdők jelenlétét bizonyítja az is, hogy lakói a halászat mellett szénégetéssel, és méhészkedéssel foglalkoztak.

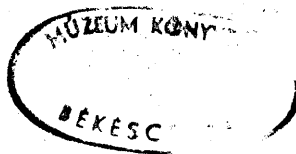
A Szanna felé eső erdőrész 1509-ben is megvolt, akkor Hordószegnek hívták. Akkor gyulai és sarkadi jobbágyok pereskedtek érte (Karácsonyi 1896).

Egy 1550-ben készült térkép alapján tudjuk (Karácsonyi 1896), hogy a régi medrében folyó Fekete- és Fehér-Körös közében Szannától Gerláig húzódó erdőség volt.

Ekkor már nemcsak a helyi lakosok építési- és tűzifa-igényét elégítette ki, hanem a török seregek is pusztították.

1715-ben a község határa még mindig erdő és nádas volt (Karácsonyi 1896)¹.

Az erdők rendszerint a hátsabb, nagyobb árvizek idején is viszonylag szárazabb helyeket foglalták el. A XVIII. század végén meginduló, és egyre jobban kiterjedő földművelésre² csak ezek a magasabb hátaak voltak alkalmasak.

Az erdők kitermeléséhez hozzájárult az 1800-as évek közepén meginduló folyószabályozás is.

Az erdők fajajösszetételéről elég kevés feljegyzést találunk. Nyárfás, Vessző Szedő, Kerek Nyáras, Komlós, Kék-Fű helynevek szerepelnek azon az 1830-ban készült térképen, amelyen a Doboztól keletre eső rész — Óvár — található. A térkép nedves, zombékos, füves és a térszintből kiemelkedő kisebb fás szigeteket ábrázol.

Mivel a Szanazugi-erdő és a Sarkad-Remetei-erdő már a múlt század végén is összefüggő erdőség, volt, a Márki Sándor: „Sarkad története” (1877) c. munkájában szereplő, remetei erdőre vonatkozó fa- és cserjefelsorolást a dobozi erdőkre nézve is alkalmasnak vehetjük.

Az erdő uralkodó faneme a tölgy, a kőris és a szil volt. Ezenkívül ott az ihar (juhar), a száldog (hárs), a vadalma és a vadkörte. Cserjék közül a galagonyát, kökényt fagyalt, veresgyűrű somot, kecskerágót, vadrózsát és bodzát említ a jegyzék.

A népies megnevezéseket megtartva száz, latin névvel is megjelölt, vadon termő növényt is felsorol. Állóvizekben, mocsarakban még megtalálható volt a kolokán (*Stratoides aloides*), és a kis tüskés hinár (*Najas minor*), amely ma már nagyon ritka a Körösök vidékén. A vizek szélén és az ártéri gyomtársulásokban a debreceni torma (*Armoracia macrocarpa*), és a doboziak népi gyógyászatában is szereplő örvénygyökér (*Inula helenium*) (Oláh A. 1984) is virágzott.

Az 1800-as évek elejének nagy méretű erdőpusztítását a század második felében kezdik pótolni. Az ültetéseknel nyárat, tölgyet, kőrist, fűzet, akácot, fenyőt és gesztenyét használtak.

A hagyasfák között időnként rábukkanhatunk egy-egy száz évnél többet megért kocsányos tölgyre (*Quercus robur*) — mint amilyen a Faluhelyi-erdei „Képesfa” —, valamint fehérnyárra, kőrisfára és vadkörte.

A Körösök mentén elterülő őserdők utolsó szép foltjai a két világháború közötti időszakban kerültek kivágásra.

A hajdani őserdőre ma már csak a Gyulavári-Mályvádi-erdő néhány maradványfoltja emlékeztet. A dobozi erdő ma már kultúrerdő.

A területre vonatkozó eddigi botanikai kutatások

A Körös-vidéki ligeterdőkkel legelőször Borbás Vince foglalkozott részletesen. A „Békésvármegye flórája” (1881) c. összefoglaló munkájában a dobozi erdők növényeiből 155 növényfajt írt le. Végigjárva a megye jelentősebb erdeit, gyertyánfát (*Carpinus betulus*) egyedül a dobozi erdőben látott.

A dobozi erdőket még száz évvel ezelőtt is gyakran elöntötték az árvizek. Az erdőknek a mai állapothoz képest nedvesebb voltát jelzik a flóralistában szereplő olyan növények, amelyek a vízáradások következtében a nedves, vizenyős talajon megteremttek. Ilyenek voltak a nyári tőzike (*Leucojum aestivum*), a

lefolyástalan vadvizek szélein a nyílfü (*Sagittaria sagittifolia*), a békakorsó (*Sium latifolium*), a mocsári aggófű (*Senecio paludosus*), az erdei angyalgyökér (*Angelica silvestris*) és a macskagyökér (*Valeriana officinalis*). Az erdő nedves helyein még bőven termelt a festőszoltina (*Serratula tinctoria*), a csomós harangvirág (*Campanula glomerata*), és ritkán megtalálható volt az erdei fűzike (*Epilobium montanum*) is.

Néhány szórvány adatot BOROS Ádám (1922) is közölt a dobozi erdőkre.

MÁTHÉ Imre és SOÓ Rezső (1936) a dobozi erdőkn kívül a Sarkad-Remei, Gyulavári és Bélmegyeri Fás-erdőket dolgozta fel florisztikai és fitocönológiai szempontból.

A Gerla-Marói erdő érdekességeként említi azt a 350 évesnek becsült fehér nyárfát (*Populus alba*), amely a csőszház közelében állt (melynek üregét az erdőör disznóólnak használta). Az erdőt behálózó vadszőlő (*Vitis silvestris*) itt még „szokatlan mennyiségben tenyészt” (indáiból a környék lakói ruhaszárító köteleket készítettek).

A dobozi erdők egyik ritka növényét, a gombernyőt (*Sanicula europea*) a Szanazugi-erdőben gyűjtötte (1936).

A területre további florisztikai adatokat közölt még KOVÁCS A. – MOLNÁR Z.(1981).

Magam 1983 óta folytatok flórákutatót a dobozi erdőkben.

Természeti viszonyok

A növényföldrajzi szempontból a Tiszántúl (Crisicum) flórajárásába tartozó dobozi erdők területe, jelentős süllyedésével, még az újholocénban, de azt követően is, gyakran magához vonzotta a folyóvizet. A feltöltődés során nagy mennyiségű öntésiszap, a hosszan tartó állandó vízborítás következtében réti agyag képződött. Az óholocén kori „víznemjárta” szigetek felszínközeli rétege átalakult, az elvályogosodott iszapos lösz 1-2 m magasság-különbséggel emelkedik ki a mélyebb térszínekből. (ANDÓ M. 1974).

A térségben az évi átlagos csapadékmennyiség 560-580 mm. Az évi középhőmérséklet 11,0-11,2 °C. A napfényes órák évi összege a Körösök vidékén 2000 óra. A nyáron hosszan tartó csapadékhiány következtében igen gyakori a talajaszály.

A dobozi erdők részeinek területi elhelyezkedése, származása

A dobozi erdő területileg három fő részre tagolódik:

1. A Kettős-Körös bal partján, délnyugati irányban fekszik a Gerla-Marói erdő.
2. A Sebesfoki erdő a községtől északra, Békés felé található. Az erdőt a Holt-Körös szeli át.

3. A Doboz község és Szanazug közötti erdőtagok nevei — Pap-holt erdő, Faluhely, Madárfoki-erdő; Szanazug.

(Az előző elnevezéseknél a Magyarország Földrajzínév-Tára II. Békés megye 1980. munkát vettem alapul. — Itt jegyzem meg, hogy a megelőző botanikai munkáknál nem különítették el a Doboztól délre eső erdőrészeket, hanem egységesen Szanazug elnevezést használtak).

A Fekete-Körös mentén a Szanazugi-erdő folytatása a Remetei-erdő — É-i erdőtagi Fenyeres — (amelyről a dolgozatban néhány fontosabb adat szerepel, bár Doboz község közigazgatási határán túl esik).

Az erdők származásuk szerint az alábbi csoportokba sorolhatók:

1. Természetes erdők (lényegében „őserdők”)

2. Kultúrerdők:

2./1. Természetes kezelt erdők (melyek természetes körülményeit a kezelő befolyásolja és annak természeteshez közeli vagy távolabbi fázisára a kezelés óta eltelt idő hat).

2./2. Felújított erdők

— felújított, fafajhű kultúrerdők, melyek az eredeti állomány helyén vagy ahhoz csatlakozóan, művi úton jönnek létre, de az évtizedek vagy esetenként évszázadok alatt teljesen a táj és a termőhely adta viszonyoknak megfelelő, „társuláshű kultúrerdővé” fejlődnek. (A dobozi erdőkben ebbe a csoportba sorolhatók a kocsányos tölgyes, és a magyar kőrissel elegyes kocsányos tölgyes erdő típusok).

— felújított faidegen kultúrerdők sokszor az aljnövényzetükkel segítenek az egykori állomány becslésében. Pl. a folyó menti ligeterdő helyére telepített kocsányos tölgyessel elegyes csertölgyes (*Quercus cerris*) — amely a hazai flórában ugyan őshonos, de ezen a vidéken nagyjából ültetett — aljnövényzete alig változik. Ezek társulástani értéke jelentős, nem hasonlítható az akác-, kanadainyár- vagy feketedió- állományokhoz (külhonos fafajok), melyek aljnövényzete sohasem közelíti meg az eredetit.

Ligeterdők

Kialakulásukban, fennmaradásukban elsősorban nem az éghajlati körülmények, hanem a talajvíz játssza a fő szerepet.

A Fekete-, a Fehér- és a Kettős-Körös alacsony ártéri területein, amelyet évente többször is tartós víz boríthat, található meg a bokorfűzes-társulás (*Salicetum triandrae*). A törékeny fűz (*Salix fragilis*), és a mandulalevelű fűz (*Salix triandra*) mellett, itt is megtalálható a Körös menti ligeterdőkre jellemző, és terjedőben lévő faj, a süntök (*Echinocystis lobata*).

A főleg alföldi folyóinkra jellemző *puhafa ligeterdők* másik típusa — amely már magasabb térszínen jelenik meg — a *fűz-nyár ligeterdő* (*Salicetum albae-fragilis*).

Maradványfoltjaik megtalálhatók a Szanazugi- (1. kép) és a Gerla-Marói-erdőben. Jellemző fafaja a fehér nyár (*Populus alba*).

A rendszerint friss öntéstalajon kialakuló — már erdőjellegű társulásban — sok a fákra felkúszó növény, a vadszőlő (*Vitis silvestris*), vadkomló (*Humulus lupulus*) és a szegfűbogyó (*Cucuballus baccifer*).

Síkvidéken, nagyobb folyók felsőbb ártéri szintjein, vagy ritkábban kisebb folyók mentén alakulnak ki az ún. keményfa-ligetek, vagy tölgy-kőris-szil ligeterdők (*Fraxino pannonicae* — *Ulmum*). A jó víz és tápanyag-ellátottság következtében igen gazdag cserje- és gyepszinttel rendelkeznek.

1. Puhafa ligeterdő maradványfolt a Szanazugi-erdőben.

A tölgy-kőris-szil ligeterdők kialakulhatnak az éger-kőris láperdőből (*Fraxino pannonicae-Alnetum*) és a fűz-nyár ligeterdőkéből (*Salicetum albae-fragilis*) egyaránt (ZÓLYOMI 1934, 1937), de a folyóágak és a vízhozam periódusos változása miatt valószínű a kocsányos tölgyek elmocsarasodásával, időszakos víz alá kerülésével is.

A társulás lombkoronaszintjében a leggyakoribb fafaj a kocsányos tölgy (*Quercus robur*). Jellemző fái még a magyar kőris (*Fraxinus angustifolia ssp. pannonica*), a vénic szil (*Ulmus laevis*), a mezei szil (*Ulmus minor*) és a fatermetű tatárjuhar (*Acer tataricum*). Előfordul a dobozi erdőben a gyertyán (*Carpinus betulus*) és elszórva néhány vadkörte (*Pyrus achras*) és vadalma (*Malus silvestris*) is.

Cserjeszintjében az egybibés galagonya (*Crateagus monogyna*), a fagyal (*Ligustrum vulgare*), a veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*), a csíkos és bibircses kecskerágó (*Euonymus europeus*, *E. verrucosus*), a mezei juhar (*Acer campestre*) és a kutyabenge (*Frangula alnus*) a keményfa ligeterdő jellemző cserjemaradványai.

2. Bogláros szellőrózsa (*Anemone ranunculoides*).

A Gerla-Marói-erdő szélét ősszel skarlátpiros termésével díszítő kányabangita (*Viburnum opulus*) és a mogyoró *Corylus avellana*) néhány rózsafajjal együtt (*Rosa canina*, *R. tomentosa*, *R. dumetorum*), a Tiszántúlon ritkán előforduló cserjefajok.

A kultúrhatás következtében fellépő gyomosodást jelzi a bodza (*Sambucus nigra*) és a kökény (*Prunus spinosa*) túl magas aránya.

A cserjék alatt is elegendő a fény ahhoz, hogy fejlett lágyszárú szint alakuljon ki. Kora tavasszal virágozik a salátaboglárka (*Ficaria verna*), a bogláros szellőrózsa (*Anemone ranunculoides*) (2. kép), az odvas keltike (*Corydalis bulbosa*), a sárga tyúktaréj (*Gagea lutea*), az orvosi tüdőfű (*Pulmonaria officinalis*) és az üde tölgyesek szép növénye, a foltos kontyvirág (*Arum maculatum*). Az egyik legkorábban nyíló, apró, kék fürtű virágairól felismerhető hagymás növény a tavaszi csillagvirág (*Scilla bifolia*), amely a Tiszántúlon nagyon ritka.

Az ibolyafélék közül az illatos, a kék és az erdei ibolya (*Viola odorata*, *V. cyanea*, *V. silvestris*) a pillangós virágú növények közül a száraz tölgyesekben előforduló cserebükköny (*Vicia dumetorum*), a világos ibolyaszínű gyepübükköny (*Vicia sepium*), az erdei lednek (*Lathyrus silvestris*) és a más tölgyes társulásokban is előforduló, édeslevelű csúdfű (*Astragalus glycyphyllus*) a nevezetesebb fajok.

A kosborfélék (*Orchidaceae*) családjába tartozó kétlevelű sarkvirág (*Platanthera bifolia*) a nyirkos erdőrészek, üde tölgyesek ritka növénye.

A tavasz végét a gyöngyvirág (*Convallaria majalis*) és a salamonpecsét (*Polygonatum latifolium*) nyílása jelzik.

A sík- és dombvidék leggyakoribb páfránya, a gyertyános-tölgyesek, ligeterdők növénye az erdei pajzsika (*Dryopteris filix-mas*), a dobozi erdőkben is megtalálható.

Nyirkos erdőkben, ligetes erdőrészekben virágoznak az olyan, az Alföldön csak szórványosan előforduló növényfajok, mint a változó boglárka (*Ranunculus auricomus*), a laza virágú nefelejcs (*Myosotis sparsiflora*), a hosszúlevelű veronica (*Veronica longifolia*), a füzlevelű peremizs (*Inula salicina* var. *subhirta*), az erdei lórum (*Rumex sanguineus*), a nyár elején virágzó erdei tisztessű (*Stachys silvatica*) és az erdőszéleken az erdei estike (*Hesperis silvestris*).

A Tiszántúlon ritka, halványlila virágú őszi kikerics (*Colchicum autumnale*) (3. kép), augusztustól októberig nyílik.

Az üde tölgyesekben és vágásokban a különböző sásfélék is megjelennek, mint a sűrűn gypes erdei sás (*Carex silvatica*), a zöldes sás (*Carex divulsa*) és a sulymos sás (*Carex spicata*).

Nedves irtásréteken és újulatok szélén az orbáncfűvek (*Hypericum perforatum*, *H. hirsutum*), a szeplős szegfű (*Dianthus armeria*), a fényes borkóróvirnác (*Thalictrum lucidum*), a réti kakukkszegfű (*Lychnis flos-cuculi*), a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), a békaszittyó (*Juncus effusus*), a fényes fűtej vagy szettyinek (*Euphorbia lucida*) és a gyógynövényként is termesztett orvosi ziliz (*Althea officinalis*) nyílik.

Azokon a laposabb térszínű erdőfoltokon, ahol tavasszal néhány hétre megáll a víz, a sásos (*Carex acutiformis*, *C. vulpina*) és nádtippanos (*Calamagrostis epigeios*) erdőtípusok alakulnak ki.

Erdőszéleken, gyomtársulásokban található meg a foltos árvacsalán (*Lamium maculatum*), a közönséges és az erdei mácsonya (*Dipsacus laciniatus*, *D. silvestris*), az erdei fejvirág (*Cephalaria pilosa*) és a Körösök árterére jellemző szerbtövis (*Xanthium italicum*).

Szárazabb erdőrészekben fordulnak elő a zsidócseresznye (*Physalis alkekengi*), a méreggyilok (*Vincetoxicum hircinum*), az apró, fényes, fehér termésű erdei gyöngyköles (*Lithospermum purpureo-coeruleum*), és a sárga virágú bokraival az erdőszéleket díszítő festő rekettye (*Genista elata*).

Ha egy társuláson belül egy-egy faj sok egyeddel vagy egy egyed vegetatív rendszerével uralkodóvá válik, fációsaként értékeljük. A dobozi erdő gyepszintjé-

3. A dobozi erdők ritka növénye, az őszi kikerics (*Colchicum autumnale*).

ben ilyen fáciesképző fajok az erdei szálkaperje (*Brachypodium silvaticum*), a csalán (*Urtica dioica*), a csomós ebir (*Dactylis glomerata*), az erdei szeder (*Rubus caesius*), az erdei gyöngyperje (*Melica altissima*), a szálkás tarackbúza (*Agropyron caninum*), a bojtorjános tuskemag (*Torylis japonica*), a bódító és a csemegebaraboly (*Chaerophyllum temulum*, *C. bulbosum*), helyenként a ragadós galaj (*Galium aparine*).

Tavasszal a *Polygonatum latifolium* — (*Convallaria majalis*), *Corydalis bulbosa*, *Ficaria verna*, *Arum maculatum*, *Lamium purpureum*, *Veronica hederifolia*, *Viola odorata* fáciesek az uralkodók.

Nedves erdőfoltokon a réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*) és a fehér tippán (*Agrostis alba*) veszi át a szerepet.

Jellemzőek a ligeterdőkre a bolygatást is elviselő — gyomjellegű — nitrofil növényfajok is. A csalánon, a szederen és a bojtorjános tuskemagon kívül ilyenek a kenderkefűvek (*Galeopsis sp.*), a keserűfűvek (*Polygonum sp.*) és a dobozi erdőkben ritkán előforduló aranyvessző (*Solidago virga-aurea*).

A Faluhelyi-erdő elszikesező talaján réti őszirózsás (*Aster punctatus*) tisztásokat találunk, néhány jellegzetes sziki növényfaj kíséretében, mint pl. a sziki üröm (*Artemisia maritima ssp. monogyna*), a mezei fátyolvirág (*Gypsophila muralis*), a sziki pozdor (*Podospermum canum*) — és a réteken, legelőkön is elterjedt réti imola (*Centaurea jacea*).

A Gerla-Marói-erdő egyes részeinek „parkerdő” jellegére utal a talajt beborító borostyán (*Hedera helix*), a télizöld meténg (*Vinca major*) és egy napos erdőnyiladékban vörösesbarna virágaival igen szép színfoltot alkotó túzliliom (*Hemerocallis fulva*), amely valószínűleg egy régebbi házhely nyomán honosodott meg, és vadult ki.

Az alábbi flóralistában a tölgy—kőris—szil ligeterdőre vonatkozó jelentősebb vagy a területre nézve új fajokat sorolom fel, az egyes erdőrészekben való előfordulásuk szerint.

Jelmagyarázat:

— az erdő neve után! — a jelzett erdőben megtaláltam.

— az erdő és a szerző neve után! — a szerző által említett növényt magam is megtaláltam.)

Acer tataricum — Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)! Faluhely!

Agropyron caninum — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)! Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)! Szanazug (MÁTHÉ 1936)!

Allium scorodoprasum — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)! Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.

Allium vineale — Szanazug! Csak néhány tő!

Anemone ranunculoides — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.

Arum orientale — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.

Asparagus tenuifolius — Sebesfoki erdő!. Csak néhány tő! Tiszántúlon új adat!

Astragalus glycyphyllos — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.

Bifora radians — Gerla-Marói-erdő! — legközelebbi adat Gyulavári (BOROS Á. in SOÓ 1938).

Brachypodium pinnatum — Doboz erdei (BORBÁS in SOÓ 1938), Sebesfoki erdő!.

Bromus ramosus — Sebesfoki erdő!, Szanazug! — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936).

Bromus ramosus ssp. *Benekenii* — Szanazug! — a szomszédos erdőkre vonatkozó adatok — Remetei-erdő (MÁTHÉ 1936), Gyulavári Sitka-erdő (BOROS Á. in SOÓ 1938).

Carex divulsa — Szanazug!, Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!.

Carex pairei ssp. *leersii* — Doboz erdeire vonatkozó adat nincs! — legközelebbi adat Gyulavári erdő (MÁTHÉ in SOÓ 1938).

Carex silvatica — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.

Campanula glomerata — Faluhely!, az úttörőtábor mellett. Csak két tő! — Sebesfoki erdő (BORBÁS in SOÓ 1938).

Carpinus betulus — Szanazug!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!.

Cephalaria pilosa — Sebesfoki erdő!, Szanazug!, Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!.

Colchicum autumnale — Gerla-Marói-erdő! — a szomszédos erdőkben előfordul még, a Remetei-! és a Gyulavári-erdőben is. (A Körös-vidékre vonatkozó adat — Pocsaj, „Törzsökös-erdő” — BOROS Á. in SOÓ 1938).

- Convallaria majalis* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)! Csak néhány tő! Szanazug! (MÁTHÉ 1936)! — az üdülőtelep melletti erdőtagban, kb. 1 m²-es foltban! Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).
- Cornus mas* — csak a szomszédos Remetei-erdőben! — egy összefüggő, kb. 15-20 m²-es foltban — telepített! — de a Remetei-erdőben szálanként is előfordul. (A Körös-vidékre vonatkozó adat — Fás. Szeghalom (BORBÁS in SOÓ 1938).
- Corydalis bulbosa* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1938)!, Szanazug! (MÁTHÉ 1936)!.
- Corylus avellana* — Szanazug!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)! Doboz erdei (BORBÁS 1881).
- Dryopteris filix-mas* — Szanazug! A Határárok mellett három tő! — Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1938).
- Erysimum cheiranthoides* — Szanazug! Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!.
- Euphorbia stricta* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936), Szanazug (MÁTHÉ 1936).
- Euonymus verrucosus* — Gerla-Marói-erdő! Csak egyetlen tő! A dobozi erdőkre vonatkozóan előző adat nincs. — (A Körös-vidékre — Vésztő, Fás (SOÓ 1966).
- Festuca gigantea* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug!, — Doboz erdei (BORDÁS 1881).
- Ficaria verna* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936), Szanazug! (MÁTHÉ 1936)!.
- Ficaria verna* ssp. *bulbifera* f. *marmorata* — Gerla-Marói-erdő!, Papholt-erdő!
- Gagea lutea* — Faluhelyi-erdő!
- Galeopsis ladanum* — Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.
- Galeopsis pubescens* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936), Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug!.
- Galeopsis speciosa* — Sebesfoki erdő!, Szanazug!.
- Hedera helix* — Gerla-Marói-erdő! — valószínűleg ültetett!.
- Faluhely! Csak néhány tő! (A Tiszántúlról adat csak Makó (SOÓ 1966).
- Hemerocallis fulva* — Gerla-Marói-erdő! Valószínűleg elvadult és meghonosodott!
- Hesperis silvestris* — Sebesfoki erdő!, Szanazug!, — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936).
- Inula salicina* var. *subhirta* — Szanazug!, Faluhely!, Gerla-Marói-erdő!, Sebesfoki erdő (BORBÁS in SOÓ 1938.)
- Lactuca quernica* — Sebesfoki erdő!, Szanazug! (Gyulavári „Sitka-erdő” (SOÓ in SOÓ 1938).
- Lamium maculatum* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)! Szanazug! (MÁTHÉ 1936)!.
- Lathyrus nissolia* — Szanazug! — előző adat — Gyulavári (MÁTHÉ in SOÓ 1938).
- Lythospermum purpureo-coeruleum* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).
- Malus silvestris* — Szanazug! Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).
- Melandrium noctiflorum* - Sebesfoki erdő! Szanazug!. Doboz erdők (BORDÁS in SOÓ 1938).
- Melica altissima* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.
- Myosoton aquaticum* — Sebesfoki erdő!.

- Myosotis palustris* — Sebesfoki erdő!, Szanazug! —
Dobozi erdők (BORBÁS 1881).
- Myosotis sparsiflora* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!,
Sebesfoki erdő!.
- Oxalis europea* — Szanazug!, Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!,
Parietaria erecta — Gerla-Marói-erdő! Csak néhány tő!.
- Physalis alkekengi* — Gerla-Marói-erdő! Szanazug!
- Platanthera bifolia* — Szanazug! csak két tő! — Gerla—Marói-erdő! 10 tő! — előző adat
KOVÁCS A.—MOLNÁR Z. (1981) — dobozi erdők.
- Populus alba* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug!
- Polygonatum latifolium* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ
1936)!, Szanazug, (MÁTHÉ 1936)!.
- Pulmonaria officinalis* — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ
1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.
- Pyrus achras* — Gerla—Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfok (MÁTHÉ in SOÓ
1938)!.
- Ranunculus auricomus* — Gerla-Marói-erdő !
(*Ranunculus cassubicus* v. *silvicola* W. et Gr. — (MÁTHÉ in SOÓ 1938) —
Szanazug).
- Rhamnus catharticus* — Szanazugi erdő!, Sebesfoki erdő!, Dobozi erdők — (KOVÁCS A.
—MOLNÁR Z. 1981).
- Rorippa astylis* ssp. *reichenbachii* — Szanazug! Sebesfoki erdő! — előző adat Gyulavári
(BÓROS in SOÓ 1938).
- Rosa canina* — Sebesfoki erdő! — dobozi erdők (MÁTHÉ in SOÓ 1938).
- Rosa dumetorum* — Sebesfoki erdő!, Szanazug! — Dobozra vonatkozóan megelőző adat
nincs!
- Rosa tomentosa* — Sebesfoki erdő! — Remetei erdő (MÁTHÉ in SOÓ 1938)!.
- Rumex sanguineus* — Gerla—Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ
1936)!, Szanazug (MÁTHÉ 1936)!.
- Scilla bifolia* subs. *subtriphylla* — Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936)!, Fenyeres! Madárfoki-
erdő!.
- Stachys silvatica* — Gerla—Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Sebesfoki erdő (MÁTHÉ
1936)!, Szanazug! (MÁTHÉ 1936)!.
- Solidago virgaurea* — Gerla—Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)!, Szanazug! Csak néhány tő!.
- Tilia cordata* — Szanazug! — valószínűleg ültetett, őshonossága kétes! — (a Tiszántúlon
a Tisza és a Maros mentén vadon? (SOÓ 1966).
- Tilia platyhyllus* — Szanazug! — ültetett.
- Tordylium maximum* — Sebesfoki erdő! — út mentén néhány tő. — [Az Alföldön ritka,
Hódmezővásárhely, Debrecen (SOÓ 1966)].
- Ulmus minor* — Sebesfoki erdő! Gerla—Marói-erdő !, Szanazug (MÁTHÉ 1936).
- Veronica hederifolia* — Gerla-Marói-erdő, Szanazug (MÁTHÉ 1936), — Sebesfoki erdő
(MÁTHÉ 1936)!.
- Veronica longifolia* — Szanazug! Csak három tő! — dobozi erdők (BORBÁS 1881).
- Viburnum opulus* — Gerla-Marói-erdő! Az erdő szélén bőven! Szanazugi erdő!, —
Sebesfoki erdő!,(MÁTHÉ 1936.)
- Vicia dumetorum* — Sebesfoki erdő!, Gerla—Marói-erdő (MÁTHÉ 1936).
- Vicia pisiformis* — Sebesfoki erdő! — Arad, Csálaerdő (Simk. in SOÓ 1938).

Vitis silvestris — Gerla-Marói-erdő (MÁTHÉ 1936)! Szanazug! Csak néhány tő, az üdülőtelepnél! Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).

Vinca major — Gerla-Marói-erdő — valószínű ültetett!

Nem tudtam megerősíteni a következő fajok mai jelenlétét az alábbi adatok alapján:

Angelica silvestris — (BORBÁS 1881), Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).

Armoracia macrocarpa — Gyula-Sarkad (BORBÁS in SOÓ 1938), Gyulavári (BOROS in SOÓ 1938).

Epilobium montanum — Doboz (BORBÁS 1881), Gyulavári (BOROS Á. 1922).

Frangula alnus — Doboz (BORBÁS 1881), (KOVÁCS A.-MOLNÁR Z. 1981)

Leucocjum aestivum — Doboz (BORBÁS 1881), Remetei-erdő (MÁTHÉ in SOÓ 1938), Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).

Peucedanum oreselinum — Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).

Platanthera chorantha — Gerla-Marói-erdő, Szanazug (MÁTHÉ 1936).

Sanicula europea — Szanazug (MÁTHÉ 1936).

Senecio paludosus — Doboz (BORBÁS 1881).

Serratula tinctoria — Doboz erdei (BORBÁS 1881), Sebesfoki erdő (MÁTHÉ 1936).

Valeriana officinalis — Doboz erdei (BORBÁS 1881).

Ezeknek a nagyrészt vízparti, lápi, lápréti fajoknak eltűnését a vízrendezéssel, a lecsapolások következtében lesüllyedt talajvízszinttel magyarázhatjuk.

A fennmaradó meg nem erősített fajok olyanokból tevődnek össze, amelyeket ugyan nem sikerült megtalálni, de valószínű megvannak a dobozi erdőben (*Serratula tinctoria*, *Platanthera chorantha*, *Frangula alnus*, *Peucedanum oreselinum*).

Mocsár- és láprétek

A Körösök szabályozása előtti gazdag láp- és mocsárrétek fajkomponensei ma a részben elszikesedett folyó menti ágyakba vonultak vissza.

A dobozi erdők tájképileg legszebb részei az erdőt átszelő egykori Körös-medrek környékén találhatók. A Sebes-foki erdőn keresztül folyó Holt-Körös ezek közül is a legszebb.

A vízen úszó ún. *lebegőhínár-társulás* (*Lemno-Utricularietum*) jellemző fajai a békalencsék (*Lemna sp.*), a bojtos békalencse (*Spirodella polyrrhiza*), a rucaöröm (*Salvinia natans*). A Boszorkány-zugban a hosszú indával a víz színe alatt terjedő békatutaj (*Hydrocharis morsus-ranae*) is előfordul, a víz felszínén úszó sulyommal (*Trapa natans*) együtt.

A változatos fajösszetételű nádasban (*Scirpo-Phragmitetum*) a nádon kívül a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*), a vízi metelykóró (*Oenanthe aquatica*), a békabuzogány (*Spartanium erectum*), a vízi hidőr (*Alisma plantago-aquatica*) és a sárga nőszirm (*Iris pseudocorus*) található meg.

A Körösök mentén húzódó keskeny nádasban néha megtalálható a lila virágú mocsári tisztesfű (*Stachys palustris*), a réti füzény (*Lythrum salicaria*), a négyé-

lű fűzike (*Epilobium tetragonum ssp. lamyi*) és a vízi peszérce (*Lycopus europaeus*).

Az üde, friss vízellátású hullámtéren, de a vízlevezető árkok szélein is előfordul a parlagi lednek (*Lathyrus pratensis*), a dárdás csukóka (*Scutellaria hastifolia*), a fehér virágú réti galaj (*Galium rubioides*), a keskeny levelű aggófű (*Senecio erruciformis ssp. tenuifolius*), az elszikeseedett laposokban pedig az erdei kányafű (*Rorippa silvestris ssp. kernerii*).

Kaszálórétek

A ligeterdők és a Körösök között húzódó erdőszegélyeken és az árvízi töltéseken is találhatunk még néhány jellegzetes, ill. ritka növényt. Ezeket a gyep társulásokat állandó kaszálással tartják fenn. Pázsitfű-összetételük igen változatos. Gyakori gyepalkotó fűfélé a franciaperje (*Arrhenantherum elatius*), szárazabb szikes foltokon a veresnadrágcsenkesz (*Festuca pseudovina*). Tavasszal tömegesen nyílik a margaréta (*Chrysanthemum leucanthemum*), a mezei zsálya (*Salvia nemorosa*), és a különböző lóherefélé. A nyár és a nyárvég néhány jellegzetes növényfaja az ednámkóró (*Glycyrrhiza echinata*), a szappanfű (*Saponaria officinalis*), a kék atracél (*Anchusa officinalis*) és a borsfű (*Calamintha clinopodium*). Előfordul az Alföld árterein elterjedt kék virágú kecskeruta (*Galega officinalis*) és a jó mézélő rost- és kaucsuknövény, a selyemkóró, (*Asclepias syriaca*).

Az árvízi töltések növényei közül említésre méltó még a *Centaurea banatica*, *Chondrilla juncea*, *Hypericum elegans*, *Eurphorbia salicifolia*, *Peucedanum alsaticum*, *Thesium arvense*, *Tunica prolifera*.

Az eredmények ismertetése

A vizsgálat eredményeit a megelőző adatokkal összehasonlítva, látható, hogy a korábban bizonyosan vizállásos erdők és láprétek a folyók szabályozása következtében fokozatosan kiszáradtak. Ezáltal eltűnt jó néhány lápi és lápréti faj — *Armoracia macrocarpa*, *Inula helenium*, *Leucosium aestivum*, *Senecio paludosus*, *Valeriana officinalis*.

Néhány faj egyedszáma annyira lecsökkent, hogy ma már csak florisztikai jelenléte állapítható meg — *Campanula glomerata*, *Convallaria majalis*, *Veronica longifolia*, *Vitis silvestris*.

A dobozi erdőkre vonatkozóan új adat: *Bifora radians*, *Cornus mas*, *Colchicum autumnale*, *Euonymus verrucosus*, *Ficaria verna ssp. bulbifera f. marmorata*, *Gagea lutea*, *Hedera helix*, *Hemerocallis fulva*, *Lactuca quernica*, *Parietaria erecta*, *Physalis alkekengi*, *Rorippa astylis ssp. reichenbachii*, *Rosa dumetorum*, *Tordylium maximum*, *Vicia pisiformis*.

A Tiszántúlra nézve új adat: *Asparagus tenuifolius*.

A dobozi erdő ma már ugyan kultúrerdő, aljnövényzetében azonban még megőrzött néhány ritka fajt.

Florisztikai szempontból a dobozi erdők egyik legértékesebb területe a tavaszi csillagvirág (*Scilla bifolia* subs. *subtriphylla*) termőhelyei: Fenyeres, a Madárfoki-erdő és a Sebesfoki-erdő.

Botanikai szempontból a Gerla-Marói-erdő erdőfoltjai őriztek meg legtöbbet a ligeterdők ritka fajából — *Anemone ranunculoides*, *Bifora radians*, *Colchicum autumnale*, *Convallaria majalis*, *Myosotis sparsiflora*, *Platanthera bifolia*, *Ranunculus auricomus*, *Viburnum opulus*.

Az erdészeti monokultúrák kitermelése (*Robinia* sp. *Juglans nigra*), és vegyes tölgy-kóris-szil erdők telepítése elősegíthetné ezeknek az értékes fajoknak a fennmaradását.

IRODALOM

- ANDÓ M. (1974): Békés megye természeti földrajza In: Békés megye gazdasági földrajza. Békéscsaba: 14—48.
Békési Levéltár: Dobozi Óvár 1830. — 236. sz. térképe.
BODROGKÖZI GY. (1974): Békés megye növényvilága. In: Békés megye gazdasági földrajza. Békéscsaba: 85—97.
BORBÁS V. (1881): Békésvármegye flórája. MTA Ért. XI.18.
BORHIDI A. (1984): A Zselic erdei. Pécs. Dunántúli dolgozatok. Természettudományi sorozat 4.
BOROS Á. (1922): Adatok Békés- és Bihar-megyék síkjának flórájához. M.B.L. XXI. 1—2. 32—33.
FÖLDI E. (szerk.) (1980): Magyarország földrajzinév-tára II. Békés megye — Budapest.
HORTOBÁGYI T. — SIMON T. (1981): Növényföldrajz, társulástan, ökológia. Budapest.
KARÁCSONYI J. (1896): Békésvármegye története I. köt. Gyula. 32—33. 82—88.
KEVEY B. (1986): Dég parkerdejének tölgy-kóris-szil ligetei. Bot. Közl. 71. Akad. Kiadó Budapest. 51—61.
KEVEY B. (1986): A Martonvásári kastélypark tölgy-kóris-szil ligeterdői. Bot. Közl. 73. Budapest. 33—42.
KOVÁCS A.—MOLNÁR Z. (1981): Békés megye magasabb rendű növényeinek áttekintése. In: Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv 4. Békéscsaba. 45—77.
MÁRKI S. (1877): Sarkad története. Budapest. 35—41.
MÁTHÉ I. (1936): Növényzozológiai tanulmányok a kőrös vidéki liget- és szikes erdőkben. Tisia I. 1. 150—179.
OLÁH A. (1984): Fűben fában orvosság. Békéscsaba.
SOÓ R.—KÁRPÁTI Z. (1968): Növényhatározó II. Budapest.
SOÓ R.: A magyar flóra és vegetáció rendszertani, növényföldrajzi kézikönyve. I. 1964., II. 1966, III, 1968, VI. 1970, V. 1973, VI. 1980. Akadémiai Kiadó. Budapest.
SOÓ R. (1938). A Tiszántúl flórája. Debrecen.

Jegyzetek:

1. „A doboziak határa eleinte csupa erdő és nádas volt, úgyhogy a lakosai 1715-ben csak egy hold földet műveltek, és nagyobbbrészt faszerszámok készítéséből és pákászatból éltek. (Karácsonyi 1896).
2. 1778-ban szántóföldnek vettek föl a határból 3576, legelőnek 2360, nádasnak 53, kaszálónak 4138, erdőnek 2461 holdat. (Karácsonyi 1896).